

Рецензія

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ: ПІДХІД РЕЗИЛІЄНС

PSYCHOSOCIAL SUPPORT IN THE CONTEXT OF EMERGENCY SITUATIONS: RESILIENCE APPROACH

Зоя Гаркавенко

Канд. психол. наук, доцент кафедри практичної психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, ст. наук. співробітник Українського науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи НАПН України

Zoya Harkavenko

PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Applied Psychology, National Pedagogical Drahomanov University; Senior Research Fellow, the Ukrainian Scientific and Methodological Center for Applied Psychology and Social Work of the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine

 orcid.org/0000-0001-6501-2019

 mudrayasova@bigmir.net

Рецензія на посібник:

*Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навч.-метод. посіб. / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НАУКМА, 2017. 92 с.
URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11902/Academic%20Guide%20on%20Resilience.pdf?sequence=1>*

Інформація про рукопис

Надійшов до редакції:
1.02.2018
Рецензований: 10.02.2018
Подано доопрацьовану версію: 1.03.2018
Прийнятий до друку:
5.03.2018

Сучасний стан організації та забезпечення процесу надання соціально-психологічної допомоги населенню України можна охарактеризувати як доволі невизначений.

З одного боку, соціально-економічна ситуація в країні спричиняє збільшення кількості людей, які потребують допомоги різного характеру: соціальної, юридичної, психологічної, соціально-психологічної. За цієї тенденції у значній частини населення домінує патерналістський стереотип - переконання в тому, що «держава зобов'язана забезпечити» надання такої допомоги всім, хто опинився в складних життєвих обставинах. Розмитість та непевність уявлень про можливості самої людини та громади у вирішенні питань здійснення власного життя та організації соціальної підтримки спричиняють подекуди споживацький характер очікувань населення. Водночас, значне розширення спектру «послуг», апелю-

вання до потреб найуразливіших та маргіналізованих груп, поширення практики гуманітарної допомоги коштом міжнародних організацій поряд з позитивними результатами мають наслідками і соціально небажані ефекти. Нерідко бенефіціари проектів отримують лише короткотермінову вигоду, яка не призводить до суттєвого поліпшення якості їхнього життя; надання «послуги» чи певної ситуативної допомоги спричиняє зміцнення споживацьких настанов як у її отримувача, так і у решти населення, що потерпає від соціально-економічних негараздів, але не має доступу до таких додаткових ресурсів.

З іншого боку, організація адекватної потребам користувачів соціально-психологічної допомоги - це справжній виклик для професійної спільноти. Підтримуючи ідеї щодо ефективності роботи мультидисциплінарних команд і важливість міжсекторної взаємодії, представники різних професій, дотичних до цієї сфери діяльності, не мають орієнтирів для розробки єдиних підходів та стандартів надання допомоги. Неузгодженість та різноманітність базового понятійно-категоріального апарату, що застосовується надавачами соціальної й соціально-психологічної допомоги різним категоріям населення, фрагментованість та різновекторність системи підготовки соціальних працівників, практичних психологів та інших фахівців, непоодинокі випадки порушення етичних принципів соціально-психологічної допомоги, в тому числі застосування «сумнівного» інструментарію, що не має наукового обґрунтування, - все це актуалізує потребу зміцнення науково-методичної бази для соціальної роботи та практичної психології.

Рецензований навчально-методичний посібник якнайкраще відповідає цій потребі, охоплюючи одразу кілька важливих її складників: уточнення понятійно-категоріального апарату, розробка технології підготовки фахівця, презентація «надійного» інструментарію і сучасної джерельної бази.

Матеріал, запропонований авторами, дає змогу побачити систему надання соціальної допомоги у методологічному розрізі (підходи, що визначають характер та сутність діяльності учасників, наукове обґрунтування відмінностей цих підходів, значущі характеристики системи надання допомоги у підході резилієнс), і, водночас, розглянути технологічні й методичні аспекти діяльності фахівця з надання допомоги.

Окремо слід зупинитися на розглянутому авторами підході «резилієнс», що «відображає здатність підтримувати стабільну рівновагу, зокрема й у надзвичайних ситуаціях, завдяки своїм сильним сторонам, ресурсам та можливостям» (с. 22). Для сучасного світу, який вимагає від людини швидкої адаптації до умов існування, такий підхід є не тільки актуальним, але й, фактично, єдиним конструктивним шляхом забезпечувати життєспроможність. Проте, не зважаючи на тривалу історію застосування підходу «резилієнс» у світовій практиці, його впровадження в Україні навряд чи буде простим. Одним із ключових гальм у цьому процесі може виявитись неготовність частини фахової спільноти до зміни певних професійних стереотипів і навіть світоглядних настанов. Саме ставлення до надзвичайних ситуацій як до таких, що мають неочікуваний та короткотерміновий характер, спричиняє прагнення до «відновлення» стану, або «повернення» до системи взаємовідносин і внутрішнього балансу особистості, що передували катастрофічній події. Всупереч такій позиції, підхід «резилієнс» базований на усвідомленні невідворотності змін, розумінні змін як основи для розвитку життєвої ситуації людини й її особистості. Відтак надзвичайна ситуація може розглядатись як така, що сприяє «актуалізації ресурсів окремих людей, груп, організацій та громад» (с. 43). Фактично, це переосмислення життєвої позиції, за якого зміни, подекуди болісні й травматичні, мають сприйматись як одна з невід'ємних характеристик сучасного життя. Досягнення таких світоглядних змін у фаховому середовищі та серед більшості населення потребує часу.

Важливий акцент у підході «резилієнс» робиться на інтеграції зусиль людини, родини, громади, що, на нашу думку, є дуже актуальним, особливо у світлі потужної волонтерської діяльності на користь допомоги постраждалим унаслідок військових дій на Сході України, а також почасти вдалих спроб державних організацій до об'єднання зусиль громадян та громад (об'єднані територіальні громади та процеси децентралізації). Відтак операціоналізація стратегій, запропонована у посібнику, може виступати

самостійним інформаційним блоком у просвітницькій роботі, а також слугувати основою для зміцнення людського потенціалу, відбудови громади і громадянського суспільства, напрацювання стратегій, що сприяють ініціативам з отримання прибутку.

Варто зазначити, що посібник може бути використаний одразу у кількох напрямках.

По-перше, як джерело ґрунтовної інформаційної бази щодо впливу надзвичайних ситуацій на людину, родину, громаду. Така інформація стане в нагоді як новачкам, студентам, які тільки починають опановувати професію, так і фахівцям, що вже мають певний професійний досвід. Не секрет, що відсутність у фахівця цілісного бачення чинників психологічних та соціально-психологічних проблем життєздійснення може призводити до фрагментації допомоги та її недостатньої ефективності. Проте інформаційні матеріали до занять, представлені у посібнику, уможливають формування цілісного уявлення про психологічні та соціально-психологічні феномени та розробку дієвих втручань. Ця інформація може бути корисною не тільки фахівцям, що безпосередньо працюють із клієнтами. Доречно її донесення до менеджерів соціальної сфери, керівників державних та місцевих органів влади, чий рішення впливають на розробку та впровадження місцевих та державних соціальних програм.

По-друге, матеріали посібника можна успішно використовувати як інструментальну основу для розробки індивідуальних програм соціально-психологічної підтримки та супроводу. За певного доопрацювання, сформульовані авторами навчальні завдання можуть виступати дороговказом у забезпеченні ефективної взаємодії фахівця і клієнта. Відтак рецензований матеріал можна пропонувати широкому колу фахівців для самостійного опрацювання.

По-третє, посібник є цінним методичним матеріалом, який слід рекомендувати викладачам кафедр соціальної роботи, практичної психології та інших напрямів професійної підготовки, що передбачають надання допомоги людям у складних життєвих обставинах.

Глосарій та списки джерел виступають самостійною, доволі ґрунтовною та вельми корисною частиною посібника.

З огляду на постійну потребу у поновленні навчально-методичної літератури та підвищенні рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери, можна вважати, що посібник «Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс» є суттєвим внеском у створення сучасної інформаційно-методичної бази для великого кола професіоналів, керівників, викладачів та студентів, а також представників державних і громадських організацій, що опікуються питаннями надання соціально-психологічної допомоги населенню України.